

них **висновків**: Формування російської екологічної терміносистеми мало специфічний характер, відмінний від процесу розвитку аналогічних терміносистем у європейських мовах. Вибір архаїзмів та історизмів як додаткових і підсилюючих засобів вираження категорій і понять, здатних формувати екологічну свідомість, є національно детермінованим. У російськомовній науковій спільноті підвищення ілюктивної сили висловлювання створюють асоціації з цінностями народного надбання. Формування нових номінацій відбувається зараз у мовах, носії яких просувають наукове знання, що породжує інтернаціоналізм сучасних термінів, що витісняють усталену вітчизняну екологічну термінологію. Дослідження показує швидкі зміни семантики і графіки оформлення термінології в умовах багатомовності експертного співтовариства. **Практичне значення** одержаних результатів полягає в тому, що його результати послужили основою серії завдань розробленого підручника і навчально-методичного посібника з перекладу.

Ключові слова: термінологія; історія мови науки; словотвір; екологічні терміни; російська мова.

Natallia I. ZHABO,

Candidate of Philology, Assistant Professor of the Department of Foreign Languages of the Agrotechnological Institute of RUDN University of Russia; 6 Miklukho-Maclay Str., Moscow, 117198, Russia; tel.: +7 495 4345300; Assistant professor of the Department of Phonetics and Grammar of the French language of the French language Faculty, Moscow State Linguistic University; 38 Ostozhenka Str., Moscow, 119034, Russia; e-mail: lys11@yandex.ru ; ORCID ID: 0000-0003-2958-5738

Marina Yu. AVDONINA,

Candidate of Psychology, Associate Professor of the Department of Linguistics and Intercultural Communication of the Distance Learning Faculty of Moscow State Linguistic University; 38 Ostozhenka Str., Moscow, 119034, Russia; tel.: +7 495 6375597; e-mail: mavdonina@yandex.ru ; ORCID ID: 0000-0003-3819-8254

STAGES OF FORMATION OF THE RUSSIAN SYSTEM OF TERMS OF ECOLOGY

Summary. *The purpose* of the article is to trace the process of formation of terms used in the sphere of environmental studies. The research focuses on the peculiarities of the terminology of natural sciences in comparison with the same terminology in the European languages. *The findings* of the study are the proofs that the original Russian words in the language of science was not required, as the scientific elite was multinational and the terms entered the Russian language as a ready system. *The result*: Nowadays, highly specialized scientific terms are used in the texts of environmental topics to explain general problems of the existence of the planet Earth and human life. *Methodology*: linguistic analysis was carried out comprehensively, within the framework of conceptual-semantic, lexical, grammatical and translation studies, in particular, on the example of the topic of melting glaciers and related terms of glaciology. *Conclusions*: The formation of environmental terminological system in Russian had a specific character, different from the processes of development of terminological systems in European languages. The choice of archaisms and historicisms as additional and amplifying means for the expression of categories and concepts capable to form ecological consciousness is nationally determined. In the Russian-speaking scientific community, associations with the values of the national heritage create an increase in the illocutionary force. But the formation of new nominations is taking place in our time in languages whose speakers promote scientific knowledge, which generates internationalization of modern terms replacing the established Russian environmental terminology. The study shows rapid changes in semantics and graphic design in the conditions of multilingualism of the expert community. *The practical value* of the study lies in the fact that its results served as the basis for a series of tasks developed by the textbook and the teaching and methodical manual on translation.

Key words: terminology; history of science language; word building; ecological terms; the Russian language.

Статтю отримано 10.11.2018 р.

<http://dx.doi.org/10.18524/2307-4558.2018.30.154329>

УДК 811.16'37(038)'06:122/129/.16

ІВАЩЕНКО Вікторія Людвігівна,

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри видавничої справи Інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка; вул. Волинська, 10, м. Київ, 03151, Україна; тел. +38 097 8163869; e-mail: vicivashchenko@ukr.net ; ORCID ID: 0000-0002-8044-4116

МІЖМОВНІ ЛЕКСИЧНІ ВІДПОВІДНИКИ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ НАУКОВИХ УНІВЕРСАЛІЙ У ТЕРМІНОПРОСТОРІ СЛАВІСТИЧНОГО МОВОЗНАВСТВА

Анотація. Проблема віднаходження міжмовних лексичних відповідників видається **актуальною** в аспекті її кореляції з проблемою пошуку мовних та лінгвістичних універсалій, поняттєвих / позамовних категорій, фундаментальних / базових понять, універсалій культури, наукових універсалій, універсалій мови науки, а отже, й наукових універсалій у мовознавстві. **Мета** дослідження — віднайти в слов'янських мовах міжмовні лексичні відповідники, що репрезентують

ступеневе логіко-поняттєве перетворення однієї з наукових універсалій. *Об'єктом* є логіко-поняттєве перетворення філософсько-наукової універсалії «структура та елементи» за двома рівнями її градації. *Предмет* дослідження — терміни-репрезентанти логіко-філософського перетворення наукової універсалії «структура та елементи» в різних слов'янських мовах. *Результати* дослідження засвідчують, що на різних рівнях організації й у різних сферах використання універсалії можна сформулювати по-різному й відповідно по-різному репрезентувати в конкретних термінах. Простежено перетворення філософсько-наукової універсалії «структура і елементи» в загальнонаукову універсалію «наука та її галузі», далі в конкретною наукову (мовознавчу) універсалію «наука про мову та її підрозділи» ↓ «наука про термін та його підрозділи» й на рівні міжмовних лексичних відповідників — у власне мовні універсалії, репрезентовані відповідними термінами в різних слов'янських мовах. Міжмовні відповідники згруповано за моделями відповідно до співвідношення національного та інтернаціонального компонентів. *Практичне значення* дослідження полягає у застосуванні логіко-поняттєвого аналізу наукових і поняттєво-термінологічних універсалій у практиці укладання багатомовних термінологічних словників. *Висновки.* Логіко-поняттєве перетворення наукових універсалій на мовному рівні репрезентації породжує проблеми співвідношення інтернаціонального — національного — гібридного термінів, інтернаціоналізації — націоналізації / деінтернаціоналізації термінологічних одиниць в аспекті виявлення типологічних різновидів у зіставлених мовах, віднаходження термінологічної еквівалентності, синонімії, дублетності, варіантності, а отже, нормалізації мовної форми вираження та гармонізації змістового наповнення.

Ключові слова: міжмовний лексичний відповідник, мовна універсалія, мовознавча універсалія, модель, наукова універсалія, поняття, славістичне мовознавство, термінопростір, термін.

Дослідницька проблема та її зв'язок із попередніми дослідженнями. Проблема віднаходження міжмовних лексичних відповідників, що є об'єктом вивчення зіставного мовознавства, перекладознавства, теорії міжкультурної комунікації, ненова. Особливо гострою вона постає в термінології, де лексичні відповідники — це терміни, які повинні максимально чітко відбивати зміст спеціального або наукового поняття. Закономірність та актуальність вивчення цієї проблеми деякі дослідники [16; 13] пов'язують із віднаходженням мовних універсалій [8], або універсальних категорій мови [11], універсальних категорій і субкатегорій, серед яких розрізняють: мовні / лінгвістичні — прагмалінгвістичні, лексичні, граматичні, лінгвосемантичні та позамовні / поняттєві, або екстралінгвістичні [10; 23].

Власне загальнонауковий і частково лінгвістичний аспекти цієї проблеми сьогодні зосереджують увагу на поняттєвих / позамовних категоріях як універсальних, які часто ототожнюють із концептами [пізнання] [20] — абстрактними [12], або загальними [43; 3], поняттями, що формують нейтральний концептуальний каркас єдиної універсально-загальної мови — концептуалістики або привілейованого універсуму термінів [17]. Такі категорії певною мірою корелюють із фундаментальними / базовими поняттями, які в різних галузях знань називають по-різному:

1) у філософії культури — універсаліями культури на позначення основ розуміння світу й місця людини в ньому [28];

2) у лінгвокультурології — універсаліями культури (їх репрезентують ключові слова), культурними домінантами, семантичними / поняттєвими примітивами, первинний набір яких з'єднує різні культури й збігається з набором лексичних універсалій [5; 26];

3) у філософії науки (йдеться про базові наукові поняття) — універсальними константами / науковими універсаліями як елементами єдиної міждисциплінарної наукової мови.

На думку авторів колективної праці «Научные универсалии. Общие понятия» [19], вони передбачають більш-менш загальні значення, виявляючи на рівні термінів багатозначність, внутрішню протиріччя самого визначення, проблеми в інтерпретації, спричинені історичними трансформаціями термінів, різним їх «прочитанням» залежно від сфер наукової діяльності, що дає підстави говорити не про наукові терміни, а швидше про феномени філософського вивчення.

Наукові універсалії корелюють із універсаліями мови науки¹ — узагальненими властивостями, тенденціями, відношеннями, шарами, рівнями та умовами існування мов науки [3]. До наукових універсалій у галузі філософії науки відносять метанаукові поняття й поняття, що характеризують методи наукового дослідження, зокрема «закон», «детермінізм», «симетрія», «телеологія», «науковий факт», «історичний факт», «частина і ціле», «елементи і структура», «традиція», «комунікація», «мова», «знак», «істина», «цінність», «точність», «об'єктивність», «метод», «досвід», «експеримент», «гіпотеза», «теорія», «пояснення», «герменевтика», «інтуїція», «аналіз і синтез», «елементи», «енергія», «реакційна властивість», «інформація», «життя», «організм», «свідомість», «людина», «особистість», «право», «цивілізація», «культура» тощо [19, с. 341–342].

Порівняймо також кореляцію понять:

1) «мовні універсалії» — спільні для всіх або більшості мов світу ознаки, явища, закономірності, властивості, структури, тенденції, що демонструють спільність мовної будови за всієї різноманітності людських мов [37];

2) «лінгвістичні універсалії» — особливі типи висловлювань про мову і мови, мовознавчі положення як універсальні, що первісно репрезентували два погляди (Ч. Хоккета і Дж. Грінберга, Ч. Осгуда

¹ З-поміж універсалій мови науки М. В. Блажевич виділяє: надуніверсалії, класи універсалій, універсальні компоненти лінгвістичної моделі словника мови науки, універсальні групи граматичного ладу мови науки, універсалії семантичного рівня мови науки, універсальні шари мови науки, універсальні метамови [3].

й Дж. Дженкінса). На емпіричному рівні мовні універсалії корелюють із лінгвістичними, тобто мовними положеннями [24];

3) «наукові універсалії в мовознавстві», формулювання проблеми про які відповідає тій тенденції, що намітилася в мовознавстві ще в кінці 1960-х рр. як рух «нормативних систем» мовних граматик до власне теоретичних систем наук [24]. Мовознавці ж важливими поняттями, гранично широкими за значеннями (категоріями) в організації змісту саме спеціальної лексики називають, напр., такі: «процеси», «предмети», «властивості», «величини», «одиниці вимірювання», «науки і галузі», «професії й заняття», «стани», «режими» [9, с. 9].

Ті самі наукові універсалії на різних рівнях їх логіко-поняттєвої організації (абстрагування чи конкретизації) й у різних сферах використання можна сформулювати по-різному й відповідно по-різному репрезентувати в конкретних термінах. Відтак, вони можуть набувати іншого кваліфікаційного статусу, зокрема:

1) з огляду на соціальну сферу використання термінів, які їх репрезентують, – статусу універсальних термінів, що функціонують у багатьох споріднених галузях знань (пор.: унікальні терміни — в одній галузі, концепційно-авторські терміни — в одному аспекті розгляду) [14];

2) з огляду на сферу міжкультурної комунікації — статусу поняттєво-термінологічних універсальї, що їх спеціалісти прагнуть виробити за домовленістю через уточнення, уніфікацію спеціальних понять, формами втілення яких є терміни різних мов, а це передбачає їхнє зближення. Ідеться про інтернаціональну лексику¹ (об'єктивно наявна в усіх чи майже всіх мовах світу) як про мовну універсалью, яка в змістовому плані є синхронічно семантично універсальною [13].

Отже, наукові універсалії — це універсалії (загальні / абстрактні наукові поняття як базові / фундаментальні), якими послуговується наукова спільнота різних мовних культур. Сукупність таких загальних / базових понять формує концептуальний / поняттєво-категорійний каркас науки, ціннісно-смысловий універсум наукових концептів як універсальних констант, доміант сфери наукового знання, відбитих у відповідних термінах, що об'єднують науковців усього світу в їхньому прагненні оволодіти мовою науки. Відповідно сукупність наукових універсальї у мовознавстві також формує його поняттєво-категорійний каркас, тобто певний універсум мовознавчих концептів як базових понять цієї галузі знання. У науковому й, зокрема, мовознавчому просторах такі універсалії можуть виявляти себе як системотвірні (у загальнонауковій або конкретна науковій картинах світу), ціннісно-смыслові (в універсумі творчих пошуків того чи іншого науковця), текстотвірні (в конкретному науковому тексті), пошукові (в предметно орієнтованих на ту чи іншу галузь знання інформаційно-пошукових системах). Загальномовний чи конкретна науковий (напр., мовознавчий) каркас є підґрунтям для укладання багатомовних галузевих словників або термінологічних баз даних, одним із основних завдань яких є віднаходження міжмовних термінологічних відповідників на позначення того самого наукового / спеціального поняття або наближених за змістом понять у різних мовах, що є основним критерієм логічного вибудовування реєстрів таких словників і баз даних.

Реалізацію цього підходу частково ускладнюють ще не зовсім вирішені проблеми універсальї у мовознавстві, до яких деякі дослідники [23] відносять такі: розроблення методів їх віднаходження і виявлення зв'язків між ними, причини появи тих чи інших універсальних явищ, систематизація універсальних закономірностей, створення й регулярне поповнення переліку універсальї, їх оптимальний запис, опис, логічне перетворення. Віднаходження наукових універсальї у мовознавстві та їхня репрезентація на рівні міжмовних лексичних відповідників у різних аспектах актуалізації виліається у створення переліків:

1) базових / фундаментальних термінопонять як системотвірних у мовознавстві для цілісного представлення поняттєво-категорійного каркасу цієї галузі знання;

2) базових термінопонять як ціннісно-смыслових орієнтирів в універсумі наукових пошуків, концепцій, теорій того чи іншого мовознавця для визначення й представлення поняттєво-категорійного каркасу всіх його наукових праць;

3) базових термінопонять як текстотвірних для представлення поняттєво-категорійного каркасу окремо взятої мовознавчої праці;

4) базових / ключових термінопонять як пошукових, що індексують конкретні мовознавчі й лексикографічні праці для представлення поняттєво-категорійного каркасу баз даних в інформаційно-пошукових системах.

Цікавою в цьому аспекті видається проблема зіставлення таких переліків у тій самій галузі знання, що може бути об'єктом окремого дослідження.

Формулювання дослідницьких завдань. Спробуємо торкнутися лише деяких аспектів цієї проблеми, зокрема віднаходження в слов'янському термінопросторі міжмовних лексичних відповідників, які репрезентують ступеневе логіко-поняттєве перетворення однієї з наукових універсальї, що, власне, й обираємо за мету пропонованого дослідження. За об'єкт вбачаємо логіко-поняттєве перетворення: філософсько-наукова універсалія «структура та елементи» — базовий рівень (0) → загальнонауко-

¹ Явище інтернаціоналізації лексики корелює з явищем націоналізації, або деінтернаціоналізації [4].

ва універсалія / універсальне термінопоняття «наука та її галузі» — перший рівень конкретизації (1) → конкретнонаукова (мовознавча) / поняттєво-термінологічна універсалія — другий рівень конкретизації (2). За предмет — терміни-репрезентанти логіко-філософського перетворення наукової універсалії «структура та елементи» в різних слов'янських мовах за родо-видовою (на рівні понять) і гіперо-гіпонімічною (на рівні термінів) градаціями. До родо-видової (на рівні понять) відносимо градацію: «наука про мову та її підрозділи» — мовознавча спеціалізація (2.0) ↓ «наука про термін та його підрозділи» — термінознавча спеціалізація (2.1) → власне мовна / лексична універсалія — третій рівень конкретизації (3). До гіперо-гіпонімічної (на рівні термінів) — градацію: *лінгвістика* — базова конкретнонаукова аспектуалізація¹ (3.0) ↓ *термінологія* — первинна вузька аспектуалізація (3.1) ↓ пол. *terminologia ogólna, terminologia szczegółowa, terminologia historyczna, terminologia lingwistyczna, terminologia kognitywna, terminologia stosowana, terminologia specjalistyczna, terminologia typologiczna, terminologia kwantytatywna, terminologia konfrontatywna, terminologia komunikatywna* тощо — вторинна елементарна аспектуалізація (3.2).

З-поміж основних завдань: 1) розрізнення поняттєвого й власне термінологічного рівнів градації логіко-поняттєвого перетворення філософсько-наукової універсалії «структура та елементи»; 2) аналіз другого й третього рівнів логіко-поняттєвого перетворення згаданої універсалії в термінопросторі слов'янського мовознавства.

Виклад основного матеріалу передбачає ґрунтовний аналіз другого (мовознавчого) і третього (мовного) рівнів конкретизації логіко-поняттєвого перетворення філософсько-наукової універсалії «структура та елементи» через її родо-видову (на рівні понять) та гіперо-гіпонімічну (на рівні термінів) градації.

На **другому рівні** конкретизації (2) — мовознавчому — порівнюємо актуалізацію поняттєво-термінологічної універсалії в її родо-видовій градації:

(2.0) — мовознавча спеціалізація — перетворення загальнонаукової універсалії «наука та її галузі» в конкретнонаукову (мовознавчу) «наука про мову та її підрозділи» з використанням у її формулюванні на позначення структури, в одних випадках, інтернаціонального терміна — «лінгвістика та її підрозділи» (2.0ⁿ), в інших — національного — «мовознавство та його підрозділи» (2.0ⁿ);

(2.1) — термінознавча спеціалізація — перетворення мовознавчої (конкретнонаукової) універсалії «наука про мову та її підрозділи» в термінознавчу «наука про термін та її підрозділи» з використанням у її формулюванні так само на позначення структури, в одних випадках, інтернаціонального терміна — «термінологія та її підрозділи» (2.1ⁿ), в інших — національного — «термінознавство та його підрозділи» (2.1ⁿ).

На **третьому рівні** конкретизації (3) — мовному — порівнюємо власне лексичну актуалізацію цієї ж універсалії вже в її гіперо-гіпонімічній градації термінів:

(3.0) — базова аспектуалізація — перетворення мовознавчої універсалії «наука про мову та її підрозділи» на мовну, яку в слов'янському термінопросторі з огляду на позначення структури репрезентують такі міжмовні лексичні відповідники²:

(3.0ⁿ) — інтернаціональні терміни, напр.: чск. *lingvistika**, ≈ рідко *filologie* — слц. *lingvistika** — пол. *lingwistyka** — рос. *лингвистика**, давн. і рідко *глоттологія* — укр. *лінгвістика*, [*лінгвістика*], рідко *глоттологія* — блр. *лінгвістыка** — блг. *лингвистика* — мкд. *ЛИНГВИСТИКА* — сrb. *ЛИНГВИСТИКА* / *lingvistika* — хрв. *lingvistika* — слн. *lingvistika*. Пор. з англ. *linguistics**, *linguistic science*, фр. *linguistique*, нім. *Linguistik* від лат. *lingua* — мова; фр. — *istique*, лат. *-isticus*, гр. — *ιστικος* — складний суфікс на позначення назв дисциплін [30], що в цьому ж значенні корелює із греко-латинсько-французьким суфіксом *-ic*, рос. — *ик*, укр. — *ик* / *-ик*, який додається до основ іменників відповідно на *-ist*, *-ист*, *-іст* і вказує на галузі наук та збірність [32, с. 481; 42, с. 214]. В. П. Циганенко вважає, що рос. *лингвистика* — букв. 'наука лінгвістів', де рос. *лингвист* утворено за допомогою суфікса *-ист* у значенні 'спеціаліст' [42, с. 214];

(3.0ⁿ) — національні терміни, напр.: чск. *jazykověda**, де *věda* 'наука, знання' [42, с. 50], арх. *jazykozpyt* — слц. *jazykoveda** — слн. *jezikoslovje** — пол. *językoznawstwo** — рос. *языковедение**, *языковедение*, *наука о языке* — укр. *мовознавство** — блр. *мовазнаўства**, *языковедение* — блг. *езикознание*, заст., книжн. *езиковедение* — мкд. *наука за јазикот* — сrb. *наука о језику* / *наука о језику* — хрв. *jezikoslovje** — *jezikoznanstvo*, ≈ *filologija* — *znanost o језику*;

(3.0ⁱ⁺ⁿ) — комбіновані (напівкальковані) терміни, напр.: рос. *лингвистическая наука*.

¹ Тут використовуємо термін *аспектуалізація* відповідно до прийнятого в наукознавстві оперування терміном *аспекти мови науки* «погляди, з яких вивчають мову науки» [3, с. 111], щоправда, в дещо іншій інтерпретації, а саме: «аспекти наукового вивчення того чи іншого об'єкта», «аспекти вивчення мови як об'єкта науки про мову» й «аспекти вивчення терміна як об'єкта науки про термін».

² Приклади наведено за: бібліографічною базою даних зі світового слов'янського мовознавства iSybislaw (iSybislaw); об'єднаною онлайн-бібліографічною системою і послугами COBISS як єдиною довідковою платформою національних бібліотечно-інформаційних систем Словенії, Сербії, Македонії, Боснії і Герцеговини, Чорногорії та Болгарії (COBISS); лінгвістичними словниками й мовознавчими славістичними працями. Знаком (*) позначено терміни, засвідчені в iSybislaw; знаком (**) — терміни, відсутні в порівнюваних джерелах; напівжирним шрифтом наведено терміни, використання яких домінує в тій чи іншій слов'янській мові; у квадратних дужках [] — варіанти термінів.

Терміни групи (3.0ⁱ) в зіставленні між собою в слов'янському мовному просторі кваліфікують інтернаціоналізмами класичного походження змішаного типу [2], які з огляду на зміст і матеріальну форму вираження переважно є однослівними еквівалентами (почасти транслітерованими, почасти трансонованими в кореляції з неслов'янськими відповідниками), з-поміж яких розрізняємо латиничні та кириличні (транслітеровані кирилицею). У тій самій мові натрапляємо: 1) серед латиничних відповідників на однослівні абсолютні (напр., усі, крім чеського відповідника) та відносні (зокрема в чеській мові частково синонімізуються *lingvistika* ≈ *filologie*) еквіваленти; 2) серед кириличних на терміни-варіанти / варіативні терміни (напр., в українській — *лінгвістика* і *лінґвістика*) і терміни-синоніми / синонімічні терміни, один із яких змішаного типу (грецько-латинський), другий — власне грецького походження (напр., у російській та українській — відповідно *лингвистика* / *лингвистика* = рідко *глоттологія* / *глотологія*, заст. *глоттологія* / *глосологія* 'грец. *glōtta* — мова і...логія' [36, с. 182]; пор. італ. *glottologia* / фр. *glossologie*); 3) на терміни-паралелі / паралельні терміни (напр., спричинені традицією паралельного використання кириличної та латинської абеток у сербській мові — *лингвистика* / *lingvistika*).

Терміни групи (3.0ⁿ) в прямому й перехресному зіставленні з термінами групи (3.0ⁱ) є калькованими з повною морфемною субституцією (заміщенням), з-поміж яких розрізняємо еквівокабульні [6] від *вокабула* 'слово іноземної мови з перекладом рідною мовою' [36, с. 144] за моделлю «однослівний інтернаціональний термін — однослівний національний термін», напр.: у кореляції до англ. *linguistics*, фр. *linguistique*, нім. *Linguistik* маємо відповідно чск. *lingvistika* — *jazykověda*, слц. *lingvistika* — *jazykoveda*, пол. *lingwistyka* — *językoznanstwo*, рос. *лингвистика* — *языковедение*, укр. *лінгвістика* — *мовознавство*, блр. *лінгвістыка* — *мовазнаўства*, *языковедение*, блг. *лингвистика* — *езикознание*, хрв. *lingvistika* — *jezikoslovlje*, *jezikoznanstvo*, слн. *lingvistika* — *jezikoslovje*.

Засвідчені в *Українсько-хорватському словнику лінгвістичної термінології* [40] хорв. *znanost o jeziku* як відповідник-синонім до реєстрового укр. *мовознавство* та в *Українсько-сербському словнику лінгвістичної термінології* [39] срб. *наука о језику* як відповідник-синонім до реєстрового укр. *лінгвістика*, а також рос. *наука о языке*, мкд. *наука за јазикот*, срб. *наука о језику*, якими активно послуговуються мовознавці, формують окрему групу термінів-понять / квазітермінів (пор. із власне терміном, або вже термінологізованим поняттям, англ. *linguistic science*), що корелюють з іншими термінами як гіперонімічні еквіваленти, оскільки перебувають на вищому рівні абстрагування. У термінопросторі міжмовних лексичних відповідників вони структуруються:

1) як еквівокабульні за моделлю «інтернаціональне терміносполучення — національний квазітермін», напр.: у кореляції до англ. *linguistic science* — рос. *наука о языке*, мкд. *наука за јазикот*, срб. *наука о језику* / *наука о језику*, хрв. *znanost o jeziku*, блр. *навукa аб мове*;

2) як нееквівокабульні [6] за моделями:

а) «однослівний інтернаціональний термін — національний квазітермін», коли в кореляції до неслов'янських відповідників (англ. *linguistics*, фр. *linguistique*, нім. *Linguistik*) маємо в слов'янських мовах, напр.: рос. *лингвистика* — *наука о языке*, мкд. *лингвистика* — *наука за јазикот*, срб. *лингвистика* / *lingvistika* — *наука о језику* / *наука о језику*, хрв. *lingvistika* — *znanost o jeziku*;

б) «однослівний інтернаціональний термін — однослівний національний термін + квазітермін», напр.: рос. *лингвистика* — *языковедение*, *наука о языке*; хрв. *lingvistika* — *jezikoslovlje*, *jezikoznanstvo*, *znanost o jeziku*; блр. *лінгвістыка* — *мовазнаўства*, *языковедение*, *навукa аб мове*;

в) «∅ однослівний національний відповідник — квазітермін», напр.: мкд. ∅ — *наука за јазикот*, срб. ∅ — *наука о језику* / *наука о језику*.

Більшість термінів обох груп (3.0⁻¹) і (3.0⁻ⁿ) у взаємодії між собою (модель еквівалентності «інтернаціональний термін — національний термін») можна назвати абсолютними міжмовними синонімами, або міжмовними термінами-дублетами [15; 7; 22] — різномовними термінами, які, позначаючи те саме наукове поняття, мають тотожні термінологічні значення, тобто такі, всі компоненти яких збігаються в різних мовах, окрім чск. *lingvistika* (≈ рідко *filologie*) і хрв. *jezikoslovlje* (≈ заст. *filologie*), *jezikoznanstvo* (≈ *filologija*). З усіма іншими вони взаємодіють як міжмовні відносні синоніми [подібного виду] [1] — різномовні терміни, які позначають ширший чи вужчий обсяг або того самого наукового поняття, або ширші чи вужчі наукові поняття, або такі поняття, які перебувають у відношеннях входження один до одного й мають термінологічні значення, компоненти яких лише частково збігаються в різних мовах.

У термінопросторі групи (3.0⁻ⁿ) вибудовується також кілька рядів міжмовних лексичних відповідників, що корелюють за моделлю «однослівний національний термін = однослівний національний термін»:

1) як міжмовні абсолютні синоніми, або терміни-дублети, напр.: укр. *мовознавство* і блр. *мовазнаўства*; слц. *jazykoveda* і рос. *языковедение*; пол. *językoznanstwo*, рос. *языковедение* і блг. *езикознание*; срб. *jezikoslovlje* / *језикословље* і слн. *jezikoslovje*;

2) як міжмовні відносні синоніми, напр.: слц. *jazykoveda* і рос. *языковедение* в кореляції до чск. *jazykověda*; пол. *językoznanstwo*, рос. *языковедение* і блг. *езикознание* у кореляції до хорв. *jezikoznanstvo*; срб. *jezikoslovlje* / *језикословље* і слн. *jezikoslovje* в кореляції до хрв. *jezikoslovlje*.

Окрім цього, в національному термінопросторі вибудовуються ще й моделі внутрішньомовних лексичних відповідників як абсолютних синонімів, або термінів-дублетів, окремі з яких марковані часовою належністю, напр.: чск. *jazykověda** — арх. *jazykozpyt*, блр. *мовазнаўства* — *языкознание*, блг. *езикознание* — заст., книжн. *езиковедение*, рос. *языкознание* — *языковедение*.

(3.1) — первинна аспектуалізація — перетворення термінознавчої універсалії «наука про термін та її підрозділи» за підтримки наукових універсалій «аналогія» та «симетрія» у власне мовну, яку в слов'янському термінопросторі репрезентують такі міжмовні лексичні відповідники на позначення структури:

(3.1¹) — однослівні терміни-інтернаціоналізми класичного походження змішаного типу, напр.: чск. *terminologie* 'наука о термінех' [50], 'interdisciplinární vědní obor, uplatňující aspekty lingvistické, filozofické (vztah mezi termínem a pojmen) i poznatky konkrétního oboru' [25, с. 15] — слц. *terminológia* 'disciplína zaoberajúca sa odb. termínmi' [46, с. 720] — пол. *terminologia** (≈ *leksykologia terminologiczna*) 'dyscyplina naukowa', 'wiedza specjalistyczna' [45, с. 136], 'dyscyplina' [49], 'наука о термінах' [47, т. 3, с. 197] — рос. *терминология** 'раздел языкознания (лексикологии) или научная дисциплина, изучающая термины, терминосистемы' [41, т. 1, с. 482] — укр. *термінологія* 'розділ лексикології, що вивчає терміносистеми', 'розділ лексикології, що займається загальнотеоретичними питаннями терміна, номенклатури і термінографії' (= *термінознавство*) [34, с. 739; 38, с. 707] — блр. *тэрміналогія*, [*тэрміналёгія*] 'раздел лексикалогії, які займаєцца вывучэннем тэрмінаў' [35, с. 154] — слн. *terminologija* 'veda o strokovnih izrazih kakega jezika' [48, т. 5, с. 69], 'je veda, ki se ukvarja s preučevanjem in urejanjem izrazja posameznih strokovnih področij' [27, с. 13]. Пор.: англ. *terminology*, фр. *terminologie*, нім. *Terminologie*, ісп. *terminologia* 'the study of terms, concepts, and their relationships' [44, с. 154] від лат. *terminus* 'межа', 'обмежений', 'граничний (межовий) знак', 'рубіж' і грец. *λόγος* 'закон', 'слово, наука', 'слово, мова'; у рим. міфології *Terminus* — ім'я божества, блюстителя кордонів [34, с. 738; 42, с. 423]. З огляду на зміст і матеріальну форму вираження терміни цієї групи є переважно однослівними еквівалентами (почасті транслітерованими, почасті трансфонованими в їх кореляції з неслов'янськими відповідниками), серед яких розрізняємо латиничні й кириличні (в основному транслітеровані). З-поміж кириличних так само натрапляємо на терміни-варіанти (напр., в українській — *термінологія* і *термінольо́гія*, у білоруській — *тэрміналогія* і *тэрміналёгія*), паралельні терміни (напр., спричинені традицією паралельного використання кириличної та латинської абеток у сербській мові — *терминологија* / *terminologija*);

(3.1ⁿ) — національний відповідник, зокрема слн. *izrazoslovje* 'veda o strokovnih izrazih kakega jezika' [48, т. 1, с. 69];

(3.1¹⁺ⁿ) — напівкальковані / гібридні терміни, тобто терміни з частковою субституцією (один із компонентів інтернаціональний, інший — національний), серед яких розрізняємо переважно еквівокабульні за такими моделями:

1) «гібридний однослівний термін — гібридний однослівний термін», напр.: пол. *terminoznawstwo** — рос. *терминоведение** 'то же, что терминология', 'научная дисциплина' [41, т. 1, с. 481], 'комплексная научно-прикладная дисциплина, исследующая термины' [33, с. 643], *терминознание* [18] — укр. *термінознавство** 'комплексна науково-прикладна дисципліна, що вивчає утворення та функціонування термінів, термінологій і терміносистем, а також різні аспекти мови для спеціальних завдань' [31, т. 4, с. 35] — блр. *тэрміназнаўства* — блг. *терминознание* [21];

2) «квазітермін — квазітермін», напр.: чск. *наука о термінех* — слн. *veda o strokovnih izrazih* — пол. *наука о термінах* — рос. *наука о терминах*;

3) «термінологізоване поняття — термінологізоване поняття», напр.: слн. *terminološka veda* — пол. *wiedza specjalistyczna* — рос. *терминологическая наука*; пор. із авторськими: *теорія термінології* (В. В. Виноградов), *терминологическая теория* (Б. М. Клімзо), *теоретическая терминология* (О. М. Фотієв), *теория упорядочения* (Г. Г. Самбурова) [29];

(3.2) — вторинна аспектуалізація як елементаризація мовної універсалії — власне перетворення на мовному рівні структури в її елементи через подальшу гіперо-гіпонімічну градацію мовної універсалії, що в слов'янському термінопросторі репрезентують такі міжмовні лексичні відповідники на позначення елементів структури:

(3.2¹) — терміносполучення за моделю «інтернаціональний термін — інтернаціональний термін», напр.: пол. *terminologia lingwistyczna, t. kognitywna, t. historyczna, t. typologiczna, t. specjalistyczna, t. kwantytatywna, t. komunikatywna, t. konfrontatywna, szkoła terminologiczna*; рос. *теоретическая терминология, специальная т., практическая т., контрастивная т.*; слн. *socioterminologija, sociokognitivna terminologija*; чск. *socioterminologie, terminologie perskriptivní*;

(3.2¹⁺ⁿ) — терміносполучення за моделями:

1) «інтернаціональний термін — слов'янський / національний термін», напр.: пол. *terminologia stosowana, t. ogólna, t. szczegół*; рос. *частная терминология, сопоставительная терминология*; слн. *besedilna terminologija, sporazumevalna teorija terminologije, splošne teorije o terminologiji*;

2) «гібридний термін — інтернаціональний термін», напр.: пол. *terminoznawstwo lingwistyczne, t. parametryczne, t. kognitywne*; рос. *теоретическое терминоведение, специальное т., практи-*

ческое т., компаративное т., ономаσιологическое т., семасиологическое т., дескриптивное т., прескриптивное т., функциональное т., коммуникативное т., когнитивное т., диахроническое (= историческое т.), типологическое т. и др.; укр. когнітивне термінознавство, теоретичне т., функціональне / [функційне] т., традиційне (= [системно-]структурне, прескриптивне) т., когнітивне т., структурно-функціональне т., функціонально-когнітивне т., когнітивно-дискурсивне т., ономасіологічне т., семасіологічне т., типологічне т., історичне (=діахронне) т., комунікативне т., комп'ютерне т., інтеграційне т., лінгводидактичне т., корпусне т., діалектне т.;

3) «гібридний термін — слов'янський / національний термін», напр.: пол. *terminoznawstwo stosowane*; рос. *прикладное терминоведение, общее т., отраслевое (=частное) т., сопоставительное т., сравнительное т., описательное т.*; укр. *прикладне термінознавство; перекладне т., зіставне т., загальне т., галузеве т., порівняльне т.*;

4) «гібридний термін — гібридний термін», напр.: рос. *сравнительно-историческое терминоведение*; укр. *порівняльно-історичне термінознавство*;

5) «гібридний термін — інтернаціональний термін — національний термін», напр.: пол. *terminoznawstwo kognitywne ogólne, t. kognitywne szczegółowe*;

(3.2ⁿ) — терміносполучення, всі компоненти яких національного походження, напр.: слн. *slovenske izrazoslovje 'veda o strokovnih izrazih kakega jezika'* [48, т. 5, с. 69].

Найґрунтовнішу чотирирівневу градацію термінознавчих термінів у їх гіперо-гіпонімічній залежності, що відбиває тезаурусне подання родо-видових відношень поняття «терминоведение» в російськомовному термінопросторі, розробив С. В. Гриньов в *Историческом систематизированном словаре терминов терминоведения* [29], у якому біля кожного такого терміна зазначено його першу фіксацію у тій чи іншій лінгвістичній праці¹.

Ієрархію лексико-семантичних відношень термінів мови спеціального призначення саме в аспекті логіко-поняттєвого перетворення термінознавчої універсалиї «наука про термін та її підрозділи» віднаходимо також у словнику *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej* за ред. Ю. Люкшина [45], у якому такі відношення вже частково змодельовані у словникових статтях:

1) «TERMINOLOGIA»: ↑ *wiedza specjalistyczna*; ↓ *terminologia lingwistyczna, terminologia kognitywna, terminologia stosowana i in.*; ↔ *leksykologia*; → *system terminologiczny, concept, sieć semantyczna i in.*; ≡ *terminoznawstwo*; ≙ *leksykologia terminologiczna*; ≈ *analiza terminologiczna*;

2) «SZKOŁA TERMINOLOGICZNA»: ↑ *terminoznawstwo*; ↓ *praca terminologiczna*; ↔ *uniwersalia technolektalne*; → *model analizy terminologicznej*; ≡ *teoria terminologiczna*; ≙ *terminologia stosowana*; ≈ *terminometria*.

¹ **I рівень** — теоретическое терминоведение (син. теоретическая терминология), прикладное т. (син. практическая терминология, практическое т.), общее т. (син. общая теория терминологии), специальное т. (син. специальные теории терминологии, специальная терминология), отраслевое т. (син. частное т., частная терминология [конкретного языка]), типологическое т. (син. типология терминологических систем, терминологическая типология), сопоставительное т. (син. сопоставительная терминология), сравнительно-историческое т. (син. сравнительное т., компаративное т.), ономаσιологическое т. (син. теория терминообразования, теория специальной номинации), семасиологическое т., описательное т. (син. дескриптивное т.), прескриптивное т., функциональное т., коммуникативное т., когнитивное т., диахроническое т. (син. историческое т.), терминоведческая теория текста, история терминоведения (син. история терминологической науки), терминография, номенология, терминологические школы, предмет терминоведения, задачи терминоведения; **II рівень** — теория языков для специальных целей (гіперонім общее т.), инвентаризационное типологическое т., историко-типологическое т., формально-типологическое т., контенсивно-типологическое т., функционально-типологическое т., квантитативно-типологическое т., таксономическое типологическое т., импликационное типологическое т. (гіперонім типологическое т.), контрастивная терминология (гіперонім сопоставительное т., син. сопоставительная терминология), терминологическая дериватология, неонимия (гіперонім ономаσιологическое т.), терминометрия (гіперонім описательное т.), общая терминография, специальная терминография, двуязычная терминография, многоязычная терминография, когнитивная терминография, отраслевая терминография (гіперонім терминография), австро-германская терминологическая школа = германо-австрийская терминологическая школа, канадская терминологическая школа = Канадская терминоведческая школа, советская терминологическая школа = советская терминология = советская терминоведческая школа = советское т. = русское т., чехословацкая терминологическая школа = Пражская школа терминологии = Чехословацкая школа терминоведения (гіперонім терминологические школы); **III рівень** — типология специальных словарей = типология терминологических словарей = классификация терминологических словарей (гіперонім общая терминография), Венская терминологическая школа = австрийская терминологическая школа = Венская терминоведческая школа (гіперонім австро-германская терминологическая школа), Квебекская терминологическая школа = канадо-квебекская школа (гіперонім канадская терминологическая школа), Московская терминологическая школа, Ленинградская школа, Горьковская терминологическая школа, Воронежская терминологическая школа (гіперонім советская терминологическая школа); **IV рівень** — иєрархическая типология словарей, фасетная типология словарей, параметрическая типология словарей (гіперонім типология специальных словарей), терминологическая школа Д. С. Лотте, терминологическая школа МГУ (гіперонім Московская терминологическая школа), терминологическая школа ЛГУ (гіперонім Ленинградская школа) [29].

Висновки. Отже, термінопростір міжмовних відповідників є лексично неоднорідним і може деформуватися в різних традиціях слов'янських досліджень того самого об'єкта. Відтак логіко-поняттєве перетворення аналізованої наукової універсалії на мовному, власне лексичному, рівні репрезентації породжує такі проблеми: співвідношення «інтернаціональний — національний — гібридний термін», «інтернаціоналізація — націоналізація / деінтернаціоналізація термінологічних одиниць» в аспекті виявлення їхніх типологічних різновидів у зіставляваних мовах, віднаходження термінологічної еквівалентності, синонімії, дублетності, варіантності, а отже, нормалізації мовної форми вираження та гармонізації змістового наповнення. Спостереження за фіксацією цих термінів у лексикографічних джерелах, їх функціонуванням у спеціальних текстах славистичної проблематики, попри те, що в різних слов'янських мовах співвідношення інтернаціональних і національних термінів на позначення науки про мову різне, засвідчили загальну тенденцію до вибору в слов'янському термінологічному просторі саме національного відповідника.

Література

1. Акуленко В. В. Вопросы интернационализации словарного состава языка / ред. А. В. Фёдоров. Харьков : Изд-во Харьковского ун-та, 1972. 215 с.
2. Андрієвська О. С. Інтернаціоналізми та принципи їх класифікації // Філологічні науки. 2007. № 6. URL : http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Philologia/23715.doc.htm.
3. Блажевич Н. В. Универсалии языка науки : Философско-методологические аспекты. Екатеринбург : Банк культурной информации, 1999. 120 с.
4. Борисова Л. И. Ложные друзья переводчика научно-технической литературы. М. : Всесоюз. центр переводов науч.-техн. лит. и документации, 1989. 124 с.
5. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание. М. : Русские словари, 1996. 412 с.
6. Виноградов В. С. Перевод : общие и лексические проблемы. М. : КДУ, 2006. 240 с.
7. Головин Б., Кобрин Р. Лингвистические основы учения о терминах. М. : Выш. шк., 1987. 104 с.
8. Гринберг Дж., Осгуд Ч., Дженкинс Дж. Меморандум о языковых универсалиях // Новое в лингвистике. М. : Прогресс, 1970. Вып. 5. С. 31–44.
9. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов. М. : Наука, 1977. 168 с.
10. Карасик В. И. Субкатегориальный кластер темпоральности (к характеристике языковых концептов) // Концепты. Архангельск : Изд-во Поморского гос. ун-та, 1997. Вып. 2. С. 154–171.
11. Копанев П. И., Беер Ф. Теория и практика письменного перевода. Минск : Выш. шк., 1986. 250 с.
12. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики : формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 350 с.
13. Левицький А. Е. Зіставне мовознавство та міжкультурна комунікація : аспекти взаємодії // Studia Linguistica. К. : ВПЦ «Київський університет», 2011. Вып. 5. Ч. 1. С. 434–441.
14. Лейчик В. М. Терминоведение : предмет, методы, структура. Białystok : Wyd-wo Uniwersytetu w Białymstoku, 1998. 181 с.
15. Лейчик В. М. Термины-синонимы, дублеты, эквиваленты, варианты // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1973. № 2. С. 103–107.
16. Литвин І. М. Перекладознавство. Черкаси : Вид-во Ю. А. Чабаненко, 2013. 288 с.
17. Лук'янець В. С. Сучасна практична філософія та її вплив на майбутню долю епістемології // Практична філософія. К. : Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2000. № 1. С. 88–113.
18. Морозова Л. А. Терминоведение : Основы и методы. М. : Прометей, 2004. 143 с.
19. Научные универсалии. Общие понятия / отв. ред. Л. В. Шиповалова. СПб. : С.-Петербург. философское общество, 2010. 344 с.
20. Полюжин М. М. Концепти як співвідносні зі значенням слова поняття // Культура народов Причерноморья. Симферополь : ТНУ им. В. И. Вернадского, 2002. № 32. С. 109–111.
21. Попова М. Когнитивна лінгвістика і терміноведення // SUB : Научно издание на Съюза на учениете в България. София, 2012. С. 73–78. URL : <http://www.tksi.org/SUB/papers/2-2/2-2-9.pdf>.
22. Смирнова Е. Синонимия в современной медицинской терминологии и её лексикографирование (на примере англо-русских словарей) // Вестник Костромского гос. университета им. Н. А. Некрасова. Кострома, 2011. Вып. 2 (17). С. 190–194.
23. Успенский Б. А. Проблема универсалий в языкознании // Новое в лингвистике. М. : Прогресс, 1970. Вып. 5 : Языковые универсалии. С. 5–30.
24. Щедровицкий Г. П. Методологический смысл проблемы лингвистических универсалий. Языковые универсалии и лингвистическая типология. М. : Наука, 1969. URL : <http://www.fondgp.ru/gp/biblio/rus/65/>.
25. Bozděchová I. Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství). Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2009. 270 s.
26. Wierzbicka A. Understanding Cultures through the Key Words : English, Russian, Polish, German, Japanese. New York ; Oxford : Oxford University Press, 1997. 328 p.
27. Žagar Karer M. Terminologija med slovarjem in besedilom : analiza elektrotehniške terminologije. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011. 254 s.

Список сокращений использованных источников

28. ВЭФ — Всемирная энциклопедия : Философия / ред. А. Грицанов. М. : АСТ ; Минск : Харвест, Современный литератор, 2001. 1312 с.

29. ИССТТ — Гринёв, С. В. Исторический систематизированный словарь терминов терминоведения. М. : Моск. педагогический ун-т, 2000. 144 с.
30. ИСГРЯ — Епишкин Н. Исторический словарь галлицизмов русского языка. М. : Словарное изд-во ЭТС, 2010. 5140 с. URL : <http://galicisms.academic.ru/16683/>.
31. ЗСЛ — Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4 т. Донецьк : ДонНУ, 2012.
32. ПСУМ — Полюга Л. Словник українських морфем. К. : Довіра, 2009. 553 с.
33. СВЛС — Стариченок В. Большой лингвистический словарь. Ростов н/Д : Феникс, 2008. 811 с.
34. СЛЕ — Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 716 с.
35. СЛТ — Сцяцко П., Гуліцкі М., Антанюк Л. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў. Мінск : Выш. шк., 1990.
36. ССІС — Скопенко О., Цимбалюк Т. Сучасний словник іншомовних слів. К. : Довіра, 2006. 789 с.
37. УМЕ — Українська мова : Енциклопедія. / ред. В. Русанівський, О. Тараненко. К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2008.
38. УМЕ-7 — Українська мова : Енциклопедія / ред. В. Русанівський, О. Тараненко. Київ : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007.
39. УССЛТ — Паламарчук О., Стрельчук Г., Білик Н. та ін. Українсько-сербський словник лінгвістичної термінології = Українсько-српски речник језичких термина. К. : Бібліотека українця, 2006.
40. УХСЛТ — Паламарчук О., Білик Н., Стрельчук Г. та ін. Українсько-хорватський словник лінгвістичної термінології = Ukrajinsko-hrvatski rječnik jezičnih termina. К. : ВПЦ «Київський університет», 2008.
41. ЭСЛТ — Тихонов А., Хашимов Р., Журавлёва Г. и др. Энциклопедический словарь-справочник лингвистических терминов и понятий. Русский язык : в 2 т. М. : Флинта ; Наука, 2008.
42. ЭСРЯ — Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка. Киев : Рад. шк., 1989. 511 с.
43. GDLI — Battaglia S. Grande dizionario della lingua italiana. Torino : Unione tipografica, 1971.
44. GTT — Bessé B., Nkwenti-Azeh B., Sager J. Glossary of terms used in terminology // *Terminology*. 1997. Vol. 4 (1). P. 154–167.
45. JSSTP — Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej / red J. Lukszyn. Warszawa : Zakład Graficzny UW, 2005. 216 s.
46. KSSJ — Krátky slovník slovenského jazyka / red J. Kačala, M. Pisárčiková, M. Považaj. Bratislava : Veda, 2003. 985 s.
47. SJP — Słownik języka polskiego / red. M. Szymczak. Warszawa : PAN, 1985.
48. SSKJ — Slovar slovenskega knjižnega jezika / ured. I. Černelič. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1991.
49. SSKJS — Rudnik-Karwatowa Z., Karpińska H. Słownik słów kluczowych językoznawstwa slawistycznego. Warszawa : Towarzystwo Naukowe Warszawskie Instytut Slawistyki PAN, 2006.
50. TW — Terminologie // *WikipediaE: Otevřená encyklopedie*. 13.11.2015. Available at : <https://cs.wikipedia.org/wiki/Terminologie>.

References

- Akulenko, V. V. (1972), *Issues of internationalization of the vocabulary of the language* [*Voprosy internatsionalizatsii slovarnogo sostava yazyka*], Publishing House of Kharkov University, Kharkov, 215 p.
- Andriievskaya, O. S. (2007), «International and Principle of the Classification», *Physiological sciences* [«Internationalizm ta pryntsyipy yih klasyfikatsii», *Filolohichni nauky*], No. 6, available at : http://www.rusnauka.com/20_PR-NiT_2007/Philologia/23715.doc.htm.
- Blazhevich, N. V. (1999), *Universals of the language of science : Philosophical and methodological aspects* [*Universalii yazyka nauki : Filosofsko-metodologicheskiye aspekty*], Cultural Information Bank, Ekaterinburg, 120 p.
- Borisova, L. I. (1989), *False friends of translator of scientific and technical literature* [*Lozhnyye druzia perevodchika nauchno-tekhnicheskoy literatury*], All-Union Center for Translation of Scientific and Technical Literature and Documentation, Moscow, 124 p.
- Wierzbicka, A. (1996), *Language. Culture. Cognition* [*Yazyk. Kultura. Poznaniye*], Russian dictionaries, Moscow, 412 p.
- Vinogradov, V. S. (2006), *Translation : general and lexical problems* [*Perevod : obshchiye i leksicheskiye problemy*], KDU, Moscow, 240 p.
- Golovin, B., Kobrin, R. (1987), *Linguistic foundations of the theory of terms* [*Lingvisticheskiye osnovy ucheniya o terminakh*], High School, Moscow, 104 p.
- Greenberg, J., Osgood, Ch., Jenkins, J. (1970), «Memorandum on language universals», *New in linguistics* [«Memorandum o yazykovykh universalnykh», *Novoye v lingvistike*], Progress, Moscow, vol. 5, pp. 31–44.
- Kandelaki, T. L. (1977), *Semantics and motivation of terms* [*Semantika i motivirovannost terminov*], Science, Moscow, 168 p.
- Karasik, V. I. (1997), «Subcategorical cluster of temporality (to the characteristics of language concepts)», *Concepts* [«Subkategorialnyy klaster temporalnosti (k kharakteristike yazykovykh kontseptov)», *Kontsepty*], Pomor State University Press, Arkhangelsk, vol. 2, pp. 154–171.
- Kopanev, P. I., Beyer, F. (1986), *Theory and practice of written translation* [*Teoriya i praktika pismennogo perevoda*], High School, Minsk, 250 p.
- Kosmeda, T. A. (2000), *Axiological aspects of pragmalinguistics : the formation and development of a rating category* [*Aksiologichni aspekty prahmalinhvistyky: formuvannya i rozvytok katehorii otsinky*], Lviv I. Franko National University Press, Lviv, 350 p.
- Levytskyi, A. E. (2011), «Comparative Linguistics and Intercultural Communication : Aspects of Interaction», *Studia Linguistica* [«Zistavne movoznavstvo ta mizhkulturna komunikatsiia», *Studia Linguistica*], Kyiv Taras Shevchenko National Univ. Press, Kyiv, vol. 5, part 1, pp. 434–441.
- Leychik, V. M. (1998), *Terminology : subject, methods, structure* [*Terminovedeniye : predmet, metody, struktura*], Wyd-wo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, 181 p.
- Leychik, V. M. (1973), «Terms-synonyms, doublets, equivalents, variants», *Actual problems of lexicology and word formation* [«Terminy-sinonimy, dublety, ekvivalenty, varyanty», *Aktualnyye problemy leksikologii i slovoobrazovaniya*], Novosibirsk State Univ. Press, Novosibirsk, no. 2, pp. 103–107.

16. Lytvyn, I. (2013), *Translation studies [Perekladoznavstvo]*, Y. A. Chbanenko Publishing House, Cherkasy, 288 p.
17. Lukianets, V. S. (2000), «Modern practical philosophy and its influence on the future fate of epistemology», *Practical philosophy* [«Suchasna praktuchna filosofia ta ii vplyv na maibutniu doliu epistemolohii», *Praktychna filosofia*], G. S. Skovoroda Institute of Philosophy of NAS of Ukraine, Kyiv, vol. 1, pp. 88–113.
18. Morozova L. A. (2004), *Terminology : Basics and Methods, Prometheus [Terminoznaniye : Osnovy i metody]*, Prometei, Moscow, 143 p.
19. Shipovalova, L. V. (resp. ed.) (2010), *Scientific universals. General concepts [Nauchnyye universalii. Obshchiiye ponyatiya]*, St. Petersburg Philosophical Society, St. Petersburg, 344 p.
20. Poliuzhin, M. (2002), «Concepts correlated with the meaning of the word concepts», *The Culture of the Black Sea Peoples* [«Kontsepty yak spivvidnosni zi znachenniam slova poniattia», *Kultura narodov Prichernomoria*], Taurida National V. I. Vernadsky University, Simferopol, No. 32, pp. 109–111.
21. Popova, M. (2012), «Cognitive linguistics and terminology», *SUB : Scientific Edition of the Union of Teachings in Bulgaria* [«Kognitivna lingvistika i terminoznaniye», *SUB : Nauchno izdaniye na Sauza na ucheniyete v Balgariya*], Sofia, pp. 73–78, available at : <http://www.tksi.org/SUB/papers/2-2/2-2-9.pdf>.
22. Smirnova, E. (2011), «Synonymy in modern medical terminology and its lexicography (on the example of English-Russian dictionaries)», *Vestnik of Kostroma State University* [«Sinonimiya v sovremennoy meditsinskoj terminologii i yeyo leksikografirovaniye (na primere anglo-russkikh slovarey)», *Vestnik Kostromskogo gosudarstvennogo universiteta*, vol. 2 (17), pp. 190–194.
23. Uspenskiy, B. A. (1970), «The problem of universals in linguistics», *New in linguistics* [«Problema universalii v yazykoznanii», *Novoye v lingvistike*], Progress, Moscow, vol. 5, pp. 5–30.
24. Shchedrovitskiy, G. P. (1969), «Methodological meaning of the problem of linguistic universals», *Language universals and linguistic typology* [«Metodologicheskii smysl problemy lingvisticheskikh universalii», *Yazykovyye universalii i lingvisticheskaya tipologiya*], Nauka, Moscow, available at : <http://www.fondgp.ru/gp/biblio/rus/65/>.
25. Bozděchová, I. (2009), *Contemporary terminology (focusing on collocation terms from lice)* [Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)], Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 270 p.
26. Wierzbicka, A. (1997), *Understanding Cultures through the Key Words : English, Russian, Polish, German, Japanese*, Oxford University Press, New York ; Oxford, 328 p.
27. Žagar Karer, M. (2011), *Terminology between vocabulary and text : analysis of electrotechnical terminology* [Terminologija med slovarjem in besedilom : analiza elektrotehniške terminologije], Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana, 254 p.

List of used sources abbreviations

28. WEP [VEF] — Gritsanov, A. (ed.) (2001), *World encyclopedia : Philosophy [Vsemirnaya entsiklopediya : Filosofiya]*, AST ; Harvest ; Modern Literature, Minsk, Moscow, 1312 p.
29. HSGTT [ISSTT] — Grinyov, S. V. (2000), *Historical systematic glossary of terms of terminology [Istoricheskiy sistematisirovannyi slovar terminov terminovedeniya]*, Moscow Pedagogical University, Moscow, 144 p.
30. HDGRL [ISGRY] — Yepishkin, N. (2010), *Historical dictionary of the gallicisms of the Russian language [Istoricheskiy slovar gallitsizmov russkogo yazyka]*, Dictionary publishing house ETS, Moscow, 5140 p., available at : <http://gallicismes.academic.ru/16683/>.
31. ZDML [ZSSL] — Zagritko, A. (2012), *Dictionary of modern linguistics : concepts and terms : in 4 vol.* [Slovník suchasnoi lingvistiky : poniattia i termíny : v 4 t.], Donetsk National University, Donetsk.
32. PDUM [PŠUM] — Poluga, L. (2009), *Dictionary of Ukrainian morphemes [Slovník ukraïnskikh morfem]*, Dovira, Kyiv, 553 p.
33. SGLD [SBLS] — Starichenok, V. (2008), *Great linguistic dictionary [Bolshoy lingvisticheskii slovar]*, Phoenix, Rostov on Don, 811 p.
34. SLE [SLE] — Selivanova, O. O. (2010), *Linguistic encyclopedia [Linhvistichna entsyklopediia]*, Dovkillia-K, Poltava, 716 p.
35. DLT [SLT] — Stsiatsko, P., Gulitski, M., Antaniuk, L. (1990), *Dictionary of linguistic terms [Slovník lingvisticheskikh terminov]*, Higher school, Minsk.
36. MDFL [SSIS] — Skopnenko, O., Tsybaliuk, T. (2006), *Modern dictionary of foreign languages [Suchasnyi slovník inshomovnykh slov]*, Dovira, Kyiv, 789 p.
37. ULE [UME] — Rusanivskiy, V., Taranenko, O. (2000) (ed.), *Ukrainian language : Encyclopedia [Ukrainska mova : Entsyklopediia]*, M. P. Bazhan «Ukrainian encyclopedia», Kyiv.
38. ULE-7 [UME-7] — Rusanivskiy, V., Taranenko, O. (2007) (ed.), *Ukrainian language : Encyclopedia [Ukrainska mova : Entsyklopediia]*, M. P. Bazhan «Ukrainian encyclopedia», Kyiv.
39. USDLT [USSLT] — Palamarchuk, O., Strelchuk, G., Bilyk, N. et al. (2006), *Ukrainian-Serbian dictionary of linguistic terminology [Ukrainsko-serbskiy slovník linhvistichnoi terminolohii]*, Library of the Ukrainian, Kyiv.
40. UCDLT [UKhSLT] — Palamarchuk, O., Bilyk, N., Strelchuk, G. et al. (2008), *Ukrainian-Croatian dictionary of linguistic terminology [Ukrainsko-khorvatskiy slovník linhvisticheskikh terminov]*, Kyiv University Publishing and printing center, Kyiv.
41. EDDL [ESSLT] — Tikhonov, A., Khashimov, R., Zhuravleva, G. et al. (2008), *Encyclopedic dictionary-directory of linguistic terms and concepts. Russian language : in 2 vol.* [Entsiklopedicheskii slovar-spravochnik lingvisticheskikh terminov i ponyatij. Russkiy yazyk : v 2 t.], Flinta ; Nauka, Moscow.
42. EDRL [ESRYa] — Tsyganenko, G. (1989), *Etymological dictionary of the Russian language [Etimologicheskii slovar russkogo yazyka]*, «Soviet School», Kyiv, 511 p.
43. GDLI — Battaglia, S. (1971), *Grande dizionario della lingua italiana*, Unione tipografica, Torino.
44. GTT — Bessé, B., Nkwenti-Azeh, B., & Sager, J. (1997), «Glossary of terms used in terminology», *Terminology*, vol. 4 (1), pp. 154–167.
45. SLDST [JSSTP] — Lukszyn, J. (2005) (ed.), *Specialized languages. Dictionary of subject terminology [Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej]*, Zakład Graficzny UW, Warszawa.

46. SDSL [KSSJ] — Kačala, J., Pisárčiková, M., Považaj, M. (2003) (eds.), *A short dictionary of the Slovak language [Krátky slovník slovenského jazyka]*, Veda, Bratislava.

47. PD [SJP] — Szymczak, M. (1985) (ed.), *Polish dictionary [Słownik języka polskiego]*, Państwowe wydawnictwo naukowe, Warszawa.

48. DSSL [SSKJ] — Černelič, I. (1991) (comp.), *Dictionary of Slovenian literary language [Slovar slovenskega knjižnega jezika]*, Državna založba Slovenije, Ljubljana.

49. DKWSL [SSKJS] — Rudnik-Karwatowa, Z., Karpińska, H. (2006), *Dictionary of key words in Slavic linguistics [Słownik słów kluczowych językoznawstwa slawistycznego]*, Towarzystwo Naukowe Warszawskie Instytut Slawistyki PAN, Warszawa.

50. TW — «Terminology», *WikipediE : Open Encyclopedia* [«Terminologie», *WikipediE : Otevřená encyklopedie*], 13.11.2015, available at : <https://cs.wikipedia.org/wiki/Terminologie>.

ИВАЩЕНКО Виктория Львовна,

доктор филологических наук, старший научный сотрудник, профессор кафедры издательского дела

Института журналистики Киевского университета имени Бориса Гринченко;

ул. Вольнская, 10, г. Киев, 03151, Украина; тел. +38 097 8163869;

e-mail: vicivashchenko@ukr.net ; ORCID ID: 0000-0002-8044-4116

МЕЖЪЯЗЫКОВЫЕ ЛЕКСИЧЕСКИЕ СООТВЕТСТВИЯ КАК РЕПРЕЗЕНТАНТЫ НАУЧНЫХ УНИВЕРСАЛИЙ В ТЕРМИНОПРОСТРАНСТВЕ СЛАВИСТИЧЕСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ

Аннотация. Проблема выявления межъязыковых лексических соответствий является актуальной в аспекте ее корреляции с проблемой поиска языковых и лингвистических универсалий, понятийных / внеязыковых категорий, фундаментальных / базовых понятий, универсалий культуры, научных универсалий, универсалий языка науки, а следовательно, и научных универсалий в языкознании. **Цель** исследования — отыскать в славянских языках межъязыковые лексические соответствия, репрезентирующие градуальное логико-понятийное преобразование одной из научных универсалий. **Объектом** является логико-понятийное преобразование философско-научной универсалии «структура и элементы» по двум уровням градации. **Предмет** исследования — термины-репрезентанты логико-философского преобразования научной универсалии «структура и элементы» в разных славянских языках. **Результаты исследования** свидетельствуют, что на разных уровнях организации и в различных сферах использования универсалии можно сформулировать по-разному и соответственно по-разному представить в конкретных терминах. В статье рассматривается преобразование философско-научной универсалии «структура и элементы» в общенаучную универсалию «наука и ее отрасли», далее в конкретнаучные (языковедческие) универсалии «наука о языке и ее подразделения» ↓ «наука о терминах и ее подразделения» и на уровне межъязыковых лексических соответствий — в собственно языковые универсалии, представленные определенными терминами в различных славянских языках. Межъязыковые соответствия сгруппированы по моделям. **Практическое значение** исследования заключается в применении логико-понятийного анализа научных и понятийно-терминологических универсалий в практике составления многоязычных терминологических словарей. **Выводы.** Логико-понятийное преобразование научных универсалий на языковом уровне репрезентации актуализирует проблемы соотношения интернационального — национального — гибридного терминов, интернационализации — национализации / деинтернационализации терминологических единиц в аспекте выявления типологических разновидностей терминов в сопоставляемых языках, нахождения терминологической эквивалентности, синонимии, дублетности, вариантности, а следовательно, нормализации языковой формы выражения и гармонизации содержания.

Ключевые слова: межъязыковые лексические соответствия, языковая универсалия, лингвистическая универсалия, модель, научная универсалия, понятие, славистическое языкознание, терминопоространство, термин.

IVASHCHENKO Victoria Liudviviivna,

Doctor of Philology, Senior Researcher, Professor of the Department of Publishing at the Institute

of Journalism at Borys Grinchenko Kyiv University; 10 Volynska str., Kyiv, 03151, Ukraine;

tel.: +380978163869; e-mail: vicivashchenko@ukr.net ; ORCID ID: 0000-0002-8044-4116

THE CROSS-LINGUAL LEXICAL EQUIVALENTS AS REPRESENTATIVES OF SCIENTIFIC UNIVERSALS IN TERMINOLOGICAL SPACE OF SLAVIC TERMINOLOGY

Summary. The problem of finding out cross-lingual lexical equivalents seems to be topical in the aspect of its correlation with the problem of defining lingual and linguistic universals, conceptual / extra-linguistic categories, fundamental / basic concepts, universals of culture, scientific universals, universals of language of science, and therefore scientific universals in linguistics. **The purpose** of the study is to find out cross-lingual lexical equivalents which represent step-by-step logical-conceptual transformation of one of the scientific universals in Slavic languages. **The object** of the study is logical-conceptual transformation of the philosophical and scientific universal «structure and elements» according to two levels of its gradation. **The subject** of the study is terms-representatives of logical-philosophical transformation of the scientific universal «structure and elements» in various Slavonic languages. **The results of the study** indicate that such universals can be formulated in different way and accordingly they can be represented differently in certain terms at different organization levels and in different areas of application. Let us trace the transformation of logical-conceptual universal «structure and elements» into a general scientific universal «science and its fields», later in special scientific (linguistic) universal «science of language and its subdivisions» ↓ «science of term and its branches» and further at the level of cross-lingual lexical equivalents into proper linguistic universals represented by relevant terms in various Slavonic languages. Cross-lingual equivalents are categorized according to models due to correlation of national and international

components. *The practical significance* of the study is determined by application of logical-conceptual analysis of scientific and, consequently, conceptual-terminological universals in practice of compiling multilingual terminological dictionaries. **Conclusions.** The logical-conceptual transformation of scientific universals at the linguistic level of representation raises the problems of correlation of international — national — hybrid terms, internationalization — nationalization / de-nationalization of terminological units in the aspect of revealing their typological varieties in comparable languages, finding out terminological equivalence, synonymy, doubletness, variability, and, consequently, normalization of the linguistic form of expression and harmonization of their meaning.

Key words: cross-lingual lexical equivalent, lingual universal, linguistic universal, scientific universal, concept, terminological space, term, model, Slavic linguistics.

Статтю отримано 30.10.2018 р.

<http://dx.doi.org/10.18524/2307-4558.2018.30.154325>

УДК 811.161.2'276.6'373.47:070

ІВАЩЕНКО Вікторія Людвігівна,

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри видавничої справи Інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка; вул. Волинська, 10, м. Київ, 03151, Україна; тел.: +38 097 8163869; e-mail: vicivashchenko@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-8044-4116

НАРУШЕВИЧ-ВАСИЛЬЄВА Оксана Вікторівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства та лінгводидактики Одеської національної академії харчових технологій; вул. Канатна, 112, м. Одеса, 65039, Україна; тел.: +38 067 8358833; e-mail: nov82ua@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5230-0019

ПРОПОЗИЦІЙНІ МОДЕЛІ СЕМАНТИЗАЦІЇ ТЕРМІНІВ ЖУРНАЛІСТИКИ У СЛОВНИКАХ ГАЛУЗІ

Анотація. *Мета* статті — виявити особливості семантизації термінів журналістики та розробити типологію її пропозиційних моделей у кореляції з типологією пропозиційних функцій. За *об'єкт* обрано пропозиційні моделі семантизації журналістських термінів, поданих в українськомовних словниках галузі, в їх кореляції з пропозиційними функціями. *Предметом* дослідження є віднаходження мінімальних інформаційних складників дефініцій понять журналістських термінів, лексикографованих в українських словниках, та їхня формалізація через конструювання моделей семантизації і пропозиційних функцій. *Результатом* проведеного дослідження є розробка типології пропозиційних моделей семантизації термінів журналістики, зафіксованих в українських словниках. Зроблено *висновок*, що найтипівішими у словниках журналістських термінів є поліпропозиційні моделі семантизації, які можна схарактеризувати як такі, що виразають одноісно-двоісні пропозиційні функції типу $P_1(X) + P_2(Y, Z)$ та одноісно-багатоісні пропозиційні функції типу $P_1(X) + P_2(Y, Z_1, Z_2, \dots)$. *Практична значущість* наукової розвідки полягає в тому, що її результати можуть бути використані у навчальних курсах «Основи термінознавства», «Лексикологія», «Лексикографія», а також під час укладання словників журналістських термінів.

Ключові слова: термін журналістики, пропозиційна модель, модель семантизації, монопропозиційна модель, поліпропозиційна модель, пропозиційна функція.

Формулювання проблеми та її зв'язок із попередніми дослідженнями. Українська термінологія сьогодні є об'єктом широкого зацікавлення й наукових пошуків, що зумовлено потребою впорядкування та нормалізації галузевих термінологічних систем. У сучасному мовознавстві термінологічні дослідження проводять у багатьох аспектах, одним із яких є вивчення проблеми семантизації термінів у словниках і текстах.

Інтенсивне поповнення термінології сучасної журналістики в українській мові, яке спостерігаємо протягом останніх десятиліть у зв'язку зі стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, нових медіа, вимагає вивчення особливостей її лексикографічної семантизації задля розуміння механізмів формулювання словникових дефініцій.

Огляд наукової літератури з проблеми вивчення журналістських термінів засвідчує, що в полі зору українських науковців перебували переважно історичні аспекти формування й становлення фахової мови журналістики. Це, наприклад, праці М. А. Жовтобрюха [3; 4], А. О. Свашенко [8], Н. В. Орлової [6; 7], дисертація М. О. Гонтар [1] та ін. Зазначені дослідження написані здебільшого в руслі лексикографічної фіксації та констатації процесів формування термінології журналістики, які розкрито лише фрагментарно.

Поза увагою дослідників залишилося чимало цікавих і актуальних проблем. Зокрема, й досі в українському мовознавстві не розкрито глибинні механізми ні лексикографічної, ні текстової семан-